

รายการเกษตรทางโทรทัศน์ คำถามว่าด้วยการพัฒนาสังคม

*สมสุข หินวิมาน

เป็นที่ทราบกันดีว่า *เกษตรกรรม* เป็นอาชีพหลักของคนในสังคมไทย จำนวนบทที่คนไทยพูดกันติดปากว่า ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว คงจะสะท้อนวิถีชีวิตและสภาพบ้านเมืองแต่ครั้งบรรพกาลของชุมชนแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี การเกษตรในแบบที่บรรพชนของเรากระทำกันมาตลอดในอดีตนั้นมีลักษณะเป็นการทำ

เพื่อกินเพื่ออยู่ หรือที่เรียกว่า “เอ็ดกินเอ็ดอยู่” เกษตรกรรมในทำนองนี้จึงทำไปเพียงเพื่อให้ท้องไม่ว่างและไม่ว่างงาน อันเป็นพื้นฐานของการเกษตรแบบยังชีพ¹

นับแต่การเปิดประเทศด้วยการติดต่อค้าขายกับชาวตะวันตกมากขึ้น กระแสทุนนิยม (capitalism) ที่กำลังขยายตัวเป็น

กระแสหลักของสังคมโลก ได้กลายเป็นทางเลือกใหม่ของการพัฒนาตามแบบแผนที่ทำให้ประเทศเกิดสภาวะทันสมัย (modernization) โดยมีนัยยะที่ใช้ความมีอารยะแบบตะวันตกเป็นมาตรวัดให้เรามุ่งถึง หรือหากพูดง่าย ๆ ก็คือการเดินตามเขาในแนวทางของ กระบวนการทำให้เป็นตะวันตก (westerniza-

*อาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต : นศ.ม (การสื่อสารมวลชน) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ประเวศ วะสี, พุทธเกษตรกรรมกับศาสนดิษฐ์ในสังคมไทย, กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, 2530, หน้า 7-10.

tion) นั่นเอง²

ภายใต้กระบวนการทำให้เป็นตะวันตกนั้น สังคัป (concept) ของการพัฒนาแบบไทย ๆ ได้ถูกเบี่ยงเบนไปเน้นที่ ความจำเริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การสร้างสภาวะทันสมัย และการให้ความสำคัญกับภาคอุตสาหกรรม (ตามแนวอุตสาหกรรมนิยม) เป็นหลักโครงสร้างสังคมใหม่ที่ดำเนินไปตามแนวแห่งกระแสนี้ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วและเป็นที่น่าสังเกตว่า บ่อยครั้งที่อุดมการณ์ใหม่ได้แทรกซึมเข้าสู่วิถีชีวิตของชาวบ้าน พร้อม ๆ กับสร้างสภาวะวิกฤติขึ้นในสังคมไทย³

ปัญหาอันเนื่องมาแต่การเกษตรแผนใหม่

การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมที่มีเรื่องของทุน เป็นบรรทัดฐานนี้ ทำให้เกษตรแบบยังชีพซึ่งเคยเป็นแกนสารในการผลิตของสังคมไทยถูกปรับให้เข้าสู่แนวเกษตรเพื่อการค้าตามความต้องการของชาติตะวันตกด้วยเช่นกัน

...ระบบแคปิตลลิสม์ คือ ยุคแห่งการผลิตสินค้า (commodity production) ในขั้นสูงสุด...ในยุคแคปิตลลิสม์นี้ อำนาจแรงงานของมนุษย์ก็กลายเป็นสินค้าชนิดหนึ่ง และในยุคแคปิตลลิสม์นี้ การผลิตสิ่งของหรืออีกนัยหนึ่ง articles production เพื่อกินเองใช้เองไม่มีความสำคัญต่อสังคมแต่อย่างใดเลย การผลิตที่สำคัญต่อสังคมคือ การผลิตสินค้าเท่านั้น⁴

จากแนวคิดพื้นฐานของทุนนิยมที่กล่าวมานี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้แต่ในระดับของชาวบ้านเองยังเล็งเห็นถึงปัญหาอันสืบเนื่องมาแต่การเกษตรแผนใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกษตรที่ผลิตขึ้นมาเพื่อขายเป็นสินค้า ดังตัวอย่างเชิงประจักษ์ที่ผู้ใหญ่ วิบูลย์ เข็มเฉลิม เสนอไว้ดังนี้

การปลูกพืชเพื่อมุ่งการส่งออกนี้ ชาวบ้านต้องใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกมาก โดยปลูกพืชชนิดเดียวและปลูกแบบเข้มข้น คือพื้นที่บางแห่งเคยทำนาเพียง

ปีละครั้ง ก็เพิ่มเป็น 2 ครั้ง หรือ 3 ครั้งเท่าที่จะเป็นไปได้ การปลูกแบบนี้ทำให้ปัจจัยการผลิตหลายอย่างกลายเป็นสิ่งจำเป็นขึ้นมา เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง น้ำมันเชื้อเพลิง และเครื่องจักรกล ชาวบ้านเริ่มใช้เครื่องจักรกลแทนแรงงานคนและแรงงานสัตว์ เพราะเครื่องจักรกลสามารถทำงานได้โดยไม่ต้องพักมากเท่ากับควาย ถ้ายังใช้ควายอยู่ก็จะทำการผลิตได้ไม่ทันฤดูกาลเมื่อใช้เครื่องจักรกล น้ำมันเชื้อเพลิงก็จะกลายเป็นสิ่งจำเป็นขึ้นมา ต้นทุนการผลิตก็บวกเอาค่าน้ำมันเชื้อเพลิงเข้าไปด้วย ยังมีเรื่องอะไหล่ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้เกี่ยวกับเครื่องจักรกลหรือเครื่องยนต์ เป็นต้น ทั้งยังค่าปุ๋ยและยาฆ่าแมลงอีก ในขณะที่ต้นทุนการผลิตเริ่มสูงขึ้นจากการเปลี่ยนวิธีการผลิตนี้ ราคาผลผลิตกลับต่ำลง ความพยายามที่จะเพิ่มผลผลิตต่อไร่ ซึ่งทำให้เราต้องใช้เทคโนโลยีและลงทุนสูงขึ้นนั้น กลับมีผลให้ผลผลิตต่ำลง⁵

ปรากฏการณ์ข้างต้นสะท้อน

²กาญจนา แก้วเทพ, การพัฒนาบ้านกับเมือง, กรุงเทพฯ : สภาคณาธิการแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ม.ป.ป.

³ประเวศ วะสี, "เรียกสภาวะการณ์ทางสังคมสมัยใหม่ที่ว่า "สังคมอาเทศ" พร้อมทั้งเสนอทัศนะว่า...ในยุคสมัยปัจจุบันคนไทยกำลังประสบปัญหาในชีวิตและสังคมอย่างรุนแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ของชนเผ่านี้ และยังคงหาคำตอบไม่ได้..." ใน พุทธเกษตรกรรมกับศาสนาสันติสุขในสังคมไทย, หน้า 1-21.

⁴สุภา ศิริมานนท์, แคปิตลลิสม์, กรุงเทพฯ : สยาม, 2536, หน้า 16-17.

⁵วิบูลย์ เข็มเฉลิม, สายพานชีวิต, กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลมคิมทอง, 2529, หน้า 6-7.

ทอนถึงปัญหาความล้มเหลวของ
การเกษตรแผนใหม่ ที่คิดเรื่องทุน
ในการจัดการเป็นประเด็นหลัก
โดยที่ปัญหานี้ส่งผลต่อเนื่องเป็น
ทอด ๆ คล้ายลูกโซ่และในท้ายที่
สุดของลูกโซ่นั้นก็คือ การที่ชาวไร่
ชาวนาหรือเกษตรกรก็จะล้มละ
ลายเป็นหนี้สินหรืออีกนัยหนึ่ง
“...จากชีวิตที่มีอยู่มีกินอุดมสม-
บูรณ์เปลี่ยนมาเป็นความอดอยาก
ยากจนของคนส่วนใหญ่...”⁶

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาให้
ถ่องแท้ยิ่งขึ้นแล้ว ปัญญาชน
ท้องถิ่นเองก็มีความเชื่อที่ว่า
สภาพปัญหาดังกล่าวนี้นั้นไม่มากก็
น้อยที่เป็นผลมาจากอุตสาหกรรม
สื่อสารมวลชนที่กำลังขยายตัว
ขึ้นทุกวัน⁷ ตัวอย่างของสาร
สนเทศอันนำมาซึ่งปรากฏการณ์
ดังกล่าว ที่จะหยิบยกมานำเสนอ
ในบทความนี้ได้แก่ สาร (mes-
sages) ในรายการเกษตรทาง
โทรทัศน์

สำรวจภาพรวมของรายการ เกษตรทางโทรทัศน์

หากมองตามแนวคิดเรื่อง
สังคมข่าวสาร (information
society) แล้วรายการเกษตร
ทางโทรทัศน์ถือเป็นลักษณะของ
การผลิตสารไปยังกลุ่มเป้าหมาย

ที่ชี้เฉพาะมากขึ้น โดยที่กลุ่ม
เป้าหมายที่อาจเป็นไปได้มากที่สุด
ก็น่าจะเป็น ชาวบ้านหรือ
เกษตรกร (ซึ่งเชื่อกันว่าเป็น
กระดุกสันหลังของชาติ นั่นเอง)
แต่คำถามที่เกิดขึ้นมาก็คือ
มิติด้านการพัฒนาที่แฝงอยู่ใน
รายการส่วนใหญ่แล้วเป็นเช่นไร
เพราะปรากฏให้เห็นว่า “ข่าวสาร
ที่ชาวบ้านได้รับนั้น เป็นข่าวสาร
ที่ทำให้ชีวิตเขาขาดทุน”⁸

เพื่อตอบคำถามที่อรรถา-
ธิบายมาข้างต้นนี้ให้ชัดเจน ในที่
นี้ผู้เขียนขอเสนอภาพรวมบาง
ประการที่ประมวลได้จากรายการ
เกษตรทางโทรทัศน์⁹ ดังนี้

ประการที่ 1

รูปแบบของรายการเกษตร
ทางโทรทัศน์มีทั้งที่เน้นความจริง
ซึ่งขัง คือเป็นข่าวหรือสารคดีข่าว
หรือสนทนาการเกษตร (ซึ่งชวน
ให้สาระที่น่าเสนอน่าเชื่อถือ)
และที่เป็นกันเองกับผู้ชม ใน
ลักษณะให้ความรู้โดยมีพิธีกรพา
ไปเยี่ยมชมบ้านไร่อย่างเป็นกัน
เอง (ซึ่งชวนให้เกิดความใกล้ชิด
กับผู้ชม) เมื่อเป็นเช่นนี้ แนวโน้ม
ที่ผู้ชมจะยอมรับหลักการเกษตร
ที่แฝงในรายการจึงเป็นไปได้ง่าย
ไม่ยากเย็นนัก

ประการที่ 2

เนื้อหาของรายการเกษตร
ทางโทรทัศน์ มักจะวนเวียนอยู่
เพียงไม่กี่ประเด็นสำคัญเท่านั้น
อันได้แก่ เทคโนโลยีและความ
ก้าวหน้าทางการเกษตรสมัยใหม่
และแนวทางในการขยายผลผลิต
ทางการเกษตร (ตัวอย่างที่เห็น
ได้ชัดเจนได้แก่ เนื้อหารายการ
ที่มักจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับ สารเคมี
ต่าง ๆ ทางการเกษตรการผสม
สูตรเร่งดอกเร่งผล หรือเร่งการ
เจริญเติบโตของสัตว์เศรษฐกิจ
การเตือนภัยเกษตรกร ฯลฯ)
ตลอดจนความรู้ทางด้านการ
ตลาดของเกษตรกรทั้งระดับใน
ประเทศและระดับโลก

ประการที่ 3

รายการเกษตรทางโทร-
ทัศน์ส่วนใหญ่จะมีการอุปถัมภ์
รายการจากโฆษณา และโฆษณา
สินค้าส่วนใหญ่ก็มักจะเป็นผลิต
ภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร
แทบทั้งสิ้น อาทิ การโฆษณาปุ๋ย
เคมี เทคโนโลยีทางการเกษตร
รถแทรกเตอร์ ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่
เล็งว่า เกษตรกรคือกลุ่มเป้าหมาย
ของสินค้านั้น ๆ นั่นเอง

ประการที่ 4

รายการเกษตรทางโทร-
ทัศน์มักเสนอทัศนะที่มองจาก

⁶ประเวศ วะสี, พุทธเกษตรกรรมกับศาสนาสืบในสังคมไทย, หน้า 4.

⁷วิบูลย์ เข็มเฉลิม, สายพานชีวิต, หน้า 9-10.

⁸ประเวศ วะสี, พุทธเกษตรกรรมกับศาสนาสืบในสังคมไทย, หน้า 50.

ส่วนกลาง หรืออีกนัยหนึ่งคือ การมองจากเมือง โดยที่มีเพียงไม่กี่รายการเปิดโอกาสให้เกษตรกรได้ใช้เป็นเวทีให้บ้านได้เสนอทัศนะออกมาบ้าง เหตุผลที่ว่ามันจึงทำให้สารสนเทศในรายการส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะเป็นส่วนหนึ่งของ กระบวนการสร้างบ้านให้เป็นเมือง (urbanization) **ประการสุดท้าย**

ด้วยเหตุที่รายการเกษตรทางโทรทัศน์มักจะใส่ใจกับการเกษตรเพื่อการค้า ดังนั้น แก่น (theme) ของรายการส่วนใหญ่ มักจะยืนอยู่บนฐานความคิดที่ว่า เกษตรกรที่จะประสบความสำเร็จ น่าจะย่อ และควรถือเป็นเยี่ยงอย่าง จะต้องเป็นเกษตรกรที่ใช้เทคโนโลยีแล้วสามารถ กินดีอยู่ดี ซึ่งเท่ากับเป็นการขยายความโลกไม่โทสให้แก่ชาวบ้านไปโดยปริยาย

จากภาพรวมข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดและโลกทัศน์โดยรวมของรายการเกษตรทางโทรทัศน์ มีแนวโน้มที่กระตุ้นฐานความคิดให้ *ลัทธิบริโภคนิยม* (consumerism) ขยาย

ตัวอย่างรวดเร็วในหมู่บ้าน อันเป็นไปตามความเห็นที่ว่า ข่าวสารที่น่าเสนอในรายการนั้น นำสู่ชีวิตอันขาดทุน ดังนั้นมาถึงจุดนี้ การทบทวนบทบาทในการพัฒนาและหาทางออกให้กับสื่อจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน

แนวทางที่อาจเป็นไปได้

มาซาโนบุ ฟูกุโอกะ ผู้เสนอแนวคิดเรื่อง “เกษตรกรรมธรรมชาติ” และ “ปฏิวัติยุคสมัยด้วยฟางเส้นเดียว (one-straw revolution)”¹⁰ ได้กล่าวถึงเกษตรกรรมในแนวที่จะยังประโยชน์ให้มวลมนุษย์ว่า ต้องประกอบไปด้วยหลักการสำคัญ 4 ประการ อันได้แก่

1. ไม่มีการไถพรวนดิน
2. ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมีหรือทำปุ๋ยหมัก
3. ไม่มีการกำจัดวัชพืชไม่ว่าโดยการถางหรือใช้ยาปราบวัชพืช
4. ไม่มีการใช้สารเคมี

ฟูกุโอกะเชื่อว่า ยิ่งมนุษย์เข้าไปจัดการกับธรรมชาติมากขึ้น มนุษย์ก็จะต้องเหนื่อยยาก เครียด และมีชีวิตที่ผิดธรรมชาติ ทั้งนี้เพราะเขาเชื่อว่า “...เป้าหมายสูงสุดของเกษตรกรรมไม่ใช่การเพาะปลูกพืชผล แต่คือการบ่มเพาะความสมบูรณ์แห่งความเป็นมนุษย์...” ด้วยเหตุนี้ หากพิจารณาให้ชัดเจนแล้ว โลกทัศน์ดังกล่าวมีแนวโน้มเป็นไปได้ยากที่จะสอดคล้องกับข้อเสนอที่ผ่านมาทางรายการเกษตรทางโทรทัศน์

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต)¹¹ เชื่อว่า กระบวนการผลิตที่เหมาะสมกับสังคมไทยคือ การผลิตที่ได้มาซึ่งคุณภาพชีวิต และการผลิตที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (อันได้แก่ เพื่อนมนุษย์และธรรมชาติ) ซึ่งเป็นกระบวนการคิดที่มีที่มาจากภูมิปัญญา (wisdom) ของคนไทย ดังนั้นข้อเสนอต่าง ๆ ที่อยู่ในสื่อ จึงอาจต้องมีการทบทวนใหม่ถึงผลกระทบที่ได้มีการพิสูจน์แล้วว่า การเปื้อนเบียดเบียนเกษตรแบบพึ่งตนเองไปสู่เกษตรเชิงพาณิชย์ (ที่

⁹การประมวลภาพรวมของรายการเกษตรทางโทรทัศน์ในบทความชิ้นนี้ ส่วนหนึ่งนำมาจากการศึกษา เรื่อง “ข่าวเกษตรบ้านเรา” ของ น.ส.วรุณี ไชยศรีสงคราม นักศึกษาชั้นปีที่ 4 สาขาวิชาวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต เมื่อเดือนมีนาคม 2536 วิธีการศึกษาในครั้งนั้น อาศัยการสัมภาษณ์บุคลากรผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลิตรายการเกษตร ทางโทรทัศน์รวม ๖ รายการคือข่าวเกษตรกร (ช่อง 9), เกษตรสดแควร์ (ช่อง 5) เกษตรเช้าวันนี้ (ช่อง 5); ข่าวและสารคดีเกษตร (ช่อง 7) เพื่อนเกษตร (ช่อง 3) และเกษตรก้าวหน้า (ช่อง 11) ในอีกส่วนหนึ่งผู้เขียนอาศัยข้อมูลจากการตั้งข้อสังเกตถึงรายการเกษตรทางโทรทัศน์ที่ออกอากาศในช่วง 1-2 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน.

¹⁰มาซาโนบุ ฟูกุโอกะ เป็นชาวญี่ปุ่นผู้ทดลองทำเกษตรกรรมธรรมชาติ หรือการเกษตรแบบอกรรม (do-nothing farming) ซึ่งเขาเชื่อว่าเกษตรกรรมธรรมชาติ เป็นทั้งการบำรุงรักษาผืนแผ่นดิน และการขำระจิตใจของมนุษย์ให้บริสุทธิ์ในกระบวนการเดียวกัน และแนวคิดที่ถือเป็นทางออกของเกษตรกรรมและอารยธรรมของมนุษย์ยุคใหม่

ต้องพึ่งเทคโนโลยี) นั้นค่อนข้าง
ประสบความสำเร็จในปัจจุบัน
ถึงกระนั้นก็ตาม ที่กล่าว
มาเช่นนี้มิใช่ว่า ผู้เขียนจะเชื่อ
ว่าอิทธิพลของสื่อจะมีแต่ด้านลบ
เพียงอย่างเดียว แต่สื่อที่จะมี

คุณค่าแท้จริงน่าจะขึ้นอยู่กับ
ที่ผู้ผลิตตระหนักถึงอิทธิพลใน
การนำสื่อมาพัฒนาตามความ
หมายของสังคมกับการพัฒนาที่แท้
จริงได้

เพราะเกษตรกรคือกระดูก

สันหลังของชาติมิใช่หรือ หาก
กระดูกสันหลังถูกกละเลยหรือ
เขาะกร่อนไปทุกวัน ๆ แล้ว องค์
รวมของสังคมจะคงอยู่ได้อย่างไร ?

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ. การพัฒนาบ้านกับเมือง. กรุงเทพมหานคร : สมาคมทอเล็กแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ม.ป.ป.
ประเวศ วะสี. พุทธเกษตรกรรมกับศาสนาสืบในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, 2529.
วิบูลย์ เข็มเฉลิม. สายพานชีวิต. กรุงเทพมหานคร : มุลนิธิโกลด์คิมทอง, 2529.
สุภา ศิริมานนท์. แคปิตลิสต์. กรุงเทพมหานคร : สยาม, 2536.

จงจ้ออำมาตย์แห่งจ๊กกั๋ว (คนละคนกับจงจ้อ-จงโจว นักปรัชญา
เต๋า) เสนอจ๊กกั๋วให้โจมตีเยว่กั๋ว จากนั้นเขาก็ไปปรึกษาขอความคิด
เห็นจากเหอจ้อ เหอจ้อตอบว่า “ราชาผู้ล่วงลับไปแล้วมีคำสั่งว่า ไม่ให้
โจมตีเยว่กั๋ว ด้วยเหตุว่า เยว่กั๋วนั้นเสมอด้วยพยัคฆ์อันดุร้าย”

จงจ้อตอบว่า “เป็นพยัคฆ์อันดุร้าย ไม่ผิดหรอก แต่ว่ากษัตริย์แห่งเยว่กั๋วนั้นบัดนี้
แก่ชราแล้ว ว่าไปก็เสมอด้วยคนตายที่มีอาการทำอะไรได้ก็”

เหอจ้อกล่าวว่า “ถึงเช่นนั้นก็เกิด ข้าว่าท่านควรจะไปปรึกษากับเซียวจ้อผู้เป็น
ใจเขียงอีกที”

เซียวจ้อพูดสวนขึ้นในทันทีว่า “เหมือนคนตายรี? นี่เป็นการพูดของ
ท่าน แต่ชาวเยว่ยอมจะไม่คิดเช่นนั้น พวกเขาเชื่อว่าเสือร้ายนั้นยังมีชีวิตอยู่อย่างดี
นี่ก็พอแก่การให้ท่านลองคิดใหม่อีก 3 รอบแล้ว”

ลวี เล้ง ชุนฮิว

๑ - 235 ปีก่อน ค.ศ.

